

Winter 2009 nr 3

VarenVaria

Tijdschrift van de Nederlandse Varenvereniging

Nederlandse
varenvereniging

VarenVaria

het tijdschrift van de Nederlandse Varenvereniging,
verschijnt driemaal per jaar en wordt gratis
toegezonden aan alle leden.

Gewone eikvaren (Polypodium vulgare)
- fotografie: Maarten Japink

Omslag

Stijve naaldvaren (Polystichum aculeatum)
- fotografie: Bert Vonk

Colofon

Bestuur

Voorzitter: Harry Roskam
h.c.roskam@hcc.net.nl
Secretaris: Ben van Wierst
secretaris@nederlandse-varenvereniging.nl
Penningmeester: Dirk Ambachtsheer
penningmeester@nederlandse-varenvereniging.nl
Algemeen bestuurslid en activiteitencoördinator:
Johan Roodnat
jokejohan@wanadoo.nl
Algemeen bestuurslid: Servaas Koster
shj.koster@quicknet.nl
Algemeen bestuurslid en redactie VarenVaria:
Maarten Japink
varenvaria.ned.varenvereniging@gmail.com

Secretariaat

Ben van Wierst
Marquette 67
8219 AP Lelystad
0320 219449

Internet

<http://nederlandse-varenvereniging.blogspot.com>

Sporenbank

Rens Huibers
r.a.huibers@scarlet.nl
Bezoek de website voor een overzicht van de beschikbare
sporen én de voorwaarden

Contributie

De contributie bedraagt €20,- per jaar, over te maken op
postgiro 210286 t.n.v. Nederlandse Varenvereniging te
Eindhoven.

Voor buitenlandse leden binnen de EU:

IBAN: NL34INGB000210286

BIC/SWIFT: INGBNL2A

Gedeelde kosten voor de overschrijving gebruiken.

Redactie

Maarten Japink
Vivaldistraat 22
4102 CM Culemborg
varenvaria.ned.varenvereniging@gmail.com

Kopij

In principe worden alle bijdragen van leden van de Ne-
derlandse Varenvereniging geaccepteerd. De redactie is
graag bereid om, in overleg met de auteurs, zorg te dragen
voor stijl en spelling.

Kopij kan digitaal worden aangeleverd in elk gangbaar
tekstverwerkingsformat, verzenden per e-mail naar:
varenvaria.ned.varenvereniging@gmail.com

Foto's bij voorkeur op minimaal 300 dpi aanleveren.

In dit nummer

Verenigingsnieuws

Van de bestuurstafel	3
In Memoriam: Hein van Maurik	4

Artikelen

Bestrijding van Varenrouwmug	5
Grondsoorten voor rotsvarens	10

Varia

Voor u gelezen: de Pteridologist	14
Varens op een muurtje, achter een huis, aan de Oude Gracht in Alkmaar	15

Adiantum pedatum 'Imbricatum' -fotografie: Bert Vonk

Van de bestuurstafel

We beloofden u dat we er alles aan zouden doen om drie nummers VarenVaria per jaar te laten uitkomen. Voor 2009 lukt dat nu, helaas met dit geantidateerde nummer 3, winter 2009. Toch zijn we onze redacteur hier zeer erkentelijk voor. Besef dat hij ook afhankelijk is van wat hij aan kopij van u binnenkrijgt. Dus, vertrouw uw varenervaringen aan het papier toe en stuur het hem op!

Voor 2010 is ons streven om nog binnen het kalender jaar drie nummers uit te geven, zodat we aan het einde van het jaar helemaal bij zijn en daarmee de druk iets minder op de publicatieketel staat.

Maarten Japink, onze redacteur, gaat proberen de komende nummers van VarenVaria een goede mix te laten zijn van enerzijds activiteitenverslagen en anderzijds inhoudelijk artikelen over varens. In het nu voorliggende nummer is dat nog niet helemaal gelukt, omdat er dit keer voornamelijk inhoudelijke stukken in staan. Maar goed, dat compenseert het vorige nummer dat hoofdzakelijk uit verslagen bestond.

Helaas hebben we eind 2009 zeer onverwacht, wegens overlijden, afscheid moeten nemen van, voor de actieve leden bekende, Hein van Maurik. U vindt een "In memoriam" in dit nummer.

Het organiseren van de reis naar Engeland heeft toch wat meer voeten in aarde dan gedacht en zal naar verwachting pas in 2011 doorgang kunnen vinden. Wel kunt u dit jaar mee met een varenreis naar Chemnitz in Duitsland. Dit op uitnodiging van onze Duitse varenvrienden. De botanische tuin van Chemnitz herbergt een grote en belangrijke collectie winterharde varens.

Let op de nieuwsbrief hierover.

De internationale contacten breiden zich gestaag uit. Italië en Malta zijn er inmiddels bijgekomen. Met Frankrijk is het helaas nog niet echt gelukt.

Let er op dat we dit jaar onze voorjaarsvergadering houden in het Arboretum Oudenbosch in Brabant. Een deel van de varencollectie uit Leiden is ook hier te vinden.

En nu maar afwachten of onze geliefde plantjes deze barre winter hebben overleefd. U moet maar denken, degenen die het overleefd hebben zijn de echte winterharden. Ik ben benieuwd naar uw ervaringen na deze winter. Schrijf het eens op voor VV.

Harry Roskam
Voorzitter

In memoriam: Hein van Maurik

Tot mijn grote schrik kreeg ik zaterdag 19 december een mailtje van Rens Huibers. Hij had als voormalig secretaris het bericht had gekregen dat Hein van Maurik op de donderdag daarvoor plotseling was overleden. Wat, waarom en hoe was niet duidelijk. Pas op zijn crematie op de dinsdag erna kreeg ik van zijn vriendin te horen dat Hein de dag voor zijn overlijden, bij het doen van de kerstinkopen, onwel was geworden in de AH en daarna naar het ziekenhuis in Nieuwegein was vervoerd. Bij het onderzoek werd niets gevonden, maar hij werd wel een nachtje ter observatie opgenomen. De volgende ochtend is hij in alle eenzaamheid overleden. Het ziekenhuis had verzuimd zijn vriendin en familie te informeren over zijn opname. Triest!

Naar later bleek is Hein overleden aan een gescheurde aorta. Hij had een hoge bloeddruk.

Hein, sinds 2001 lid van onze vereniging, was meestal op onze bijeenkomsten aanwezig en was in die zin een actief en enthousiast lid. Hein was ook een verwoed fotograaf en had zich voorgenomen om de varens in de tuin van de Hortus in Leiden vast te leggen. Vele keren gaf hij aan binnenkort een afspraak met me te maken om op de Hortus langs te komen. Het kwam er op één of andere manier nooit van. Voortdurend vroeg hij ook om de namen van de varens, het leek niet bij hem te beklijven. Ik verwonderde me er soms over en begreep het niet helemaal. Nu, pas na zijn crematie begrijp ik het.

Hein, zo bleek uit de uitvaartspeech van zijn indrukwekkende vriendin, was een zeer druk bezet man met een grote schare aan familie en vrienden - de aula zat bomvol - en vele vrijetijdsbestedingen, waaronder de eerder genoemde fotohobby en verrassend genoeg: waterpolo.

Ik ben een keer bij hem thuis geweest toen ik zijn oude camera van hem mocht overnemen. Zowel binnen als buiten stond het vol met varenplanten in potten die hij van onze bijeenkomsten meegekregen had. Ze moesten de tuin nog in. Hij verontschuldigde zich hiervoor bij me. Het lijkt er domweg op dat hij het te druk had, om de plantengroep die hem zo intrigeerde echt te leren kennen.

Al met al was Hein een markante persoon, een enthousiaste man. We konden het goed met hem vinden.

Bij zijn afscheid lag er een bloemstuk met een kaart van de vereniging, pontificaal voor zijn kist.

Hein, geniet daar toch maar in de eeuwige varenbossen.

Harry Roskam
Voorzitter

Een **grenzeloze** kwekerij
met een **grenzeloze** sortering planten

Blauwkapelseweg 73
3731 EB De Bilt
Telefoon: 030-2202602
Fax: 030-2204494
www.ploegerdebilt.nl
info@ploegerdebilt.nl

Geopend: van 1 maart tot 1 december,
op maandag t/m zaterdag van 9:00 tot 17:00 uur

TREE FERN COMPANY

Ponga Kwekerij BV

Postbus 57 2200 AB Noordwijk
Kwekerij adres: Voorschoterweg 9 Valkenburg (ZH)

Phone 0031 (0)71 362 28 44
Fax 0031 (0)71 362 28 45
Mobile 0031 (0)622 50 46 03

- *Nieuw Zeelandse boomvarens
- *Enkele soorten NZ Grondvarens
- *Varenwortel stammen
- *Ponga Pot gemaakt van boomvarenstam

U bent altijd welkom, maar bel even voordat u komt,
dat voorkomt teleurstellingen

Bestrijding van de varenrouwmug

De varenrouwmug is bij velen van ons onbekend en daarmee lijkt de schade die het diertje veroorzaakt ook onbelangrijk. Toch kennen we dit insect vaak wel: het zijn de "vliegjes" die rond onze potplanten op de vensterbank vliegen. De schade die ze hier aanrichten valt meestal niet op. In de kassen van professionele kwekers (bijvoorbeeld varen- en orchideeënkwekers), maar ook in onze eigen kweekbakjes met varenkweken, kunnen de larven van de varenrouwmug veel schade aanrichten.

For many of us fungus gnat is unknown, therefore the damage the creature causes seems insignificant. Yet we see this insect often: it are the "flies" around our potted plants on the windowsill. Here the damage usually stays unobserved. In the greenhouses of professional breeders (eg orchids and fern growers), but also in our own culture trays, the larvae of fungus gnats can cause lots of damage.

Für viele von uns ist die Trauermücken unbekannt, damit scheinen die Schäden, die diese Kreaturen verursachen, unbedeutend. Dennoch sehen wir dieses Insekt oft: Es sind die "Fliegen" um unsere Topfpflanzen auf der Fensterbank. Hier bleibt der Schaden meist unbemerkt. In den Gewächshäusern, die professionelle Züchter (zB Orchideen- und Farnezüchter), aber auch in unseren eigenen Kulturtrays, können die Larven von Trauermücken jede Menge Schaden anrichten.

Tekst: Ben van Wierst

Inleiding

Varenrouwmuggen worden ook wel varenrouwvliegen genoemd maar het zijn geen vliegen. In Nederland komen meerdere rouwmugsoorten voor. Vooral de grotere soorten zijn bekend, zoals *Bibio* - soorten. Deze grotere *Bibio*-soorten vliegen twee maal per jaar, soms massaal, uit. Deze muggen zijn ca 5 mm lang en zwartbehaard. De larven van deze soorten vreten aan de wortelhals van grassen, waardoor de groeipunt afsterft. Dit kan zo massaal gebeuren dat grote oppervlakken gras geheel los komen te liggen. Na verdroging waait het losse gras weg, zodat er slechts kale grond overblijft. Ook in de moestuin kunnen rouwmuglarven veel schade veroorzaken. Zaailingen en jonge planten worden dan door de larven beschadigd en deze herstellen niet meer.

Varenrouwmuggen (*Sciaridae*) zijn kleiner: ± 2 mm. De larven van de varenrouwmug leven op dezelfde wijze als hun grotere familieleden. De larven hebben een voorkeur voor een min of meer vochtige bodem. Normaal eten de larven schimmels en ontbindend organisch bodemmateriaal. Wanneer deze niet aanwezig zijn zullen de larven levende plantendelen eten. Hierdoor kan de varenrouw-

mug schadelijk zijn in onze cultuurplanten. Bij jonge stekken richten de larven schade aan, doordat ze de calluscellen (de helende cellen die zich op het snijvlak vormen) aanvreten. Dit vertraagt of verhindert de worteling van de stekken.

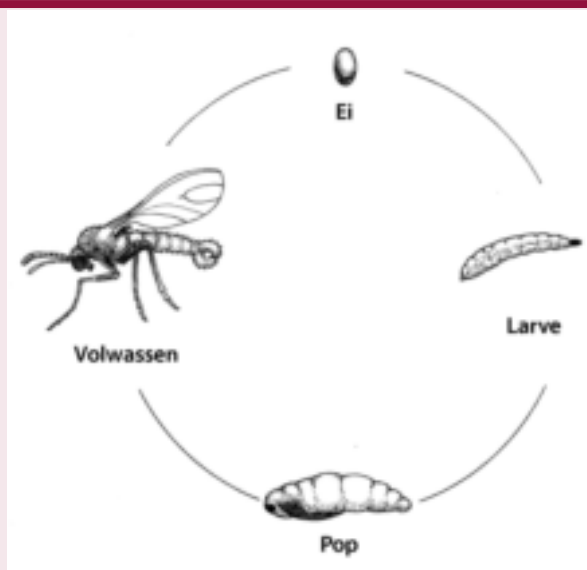
Ook worden de worteltjes gegeten van zaailingen en net opgepotte planten. Bij succulente planten eten de larven tunnels in de stam. De vretelij bevordert de ontwikkeling van de veroorzakers van stam- en wortelrot, zoals *Pythium* (een snel groeiende en zeer schadelijke bodemschimmel). Als dit gebeurt stopt de groei en ontstaat bladval. Onderzoek toont aan dat *Pythium* voor de larven van de varenrouwmug een complete voedingsbron is, goed voor de ontwikkeling van ei tot volwassen mug. Uit het onderzoek blijkt dat de larven de *Pythium* eten en de schimmel op deze manier snel verspreiden en inbrengen in de planten waarvan ze de wortels eten. Mogelijk verspreiden de volwassen muggen de schimmel ook. Voor andere soorten schimmels is ook aangetoond dat de varenrouwmug een rol speelt bij de verspreiding (*Verticillium*, *Thielaviopsis*, *Botrytis*).

De levenscyclus van de varenrouwmug.

De gehele cyclus van de varenrouwmug duurt vanaf het moment waarop de 100 tot 150 eitjes worden afgezet ongeveer een maand. Dit is wel afhankelijk van de temperatuur: een hogere temperatuur geeft een sneller verloop van de cyclus. In onderstaande tabel en de tekening hiernaast worden de diverse stadia, die een varenrouwmug doorloopt, weergegeven.

Cyclus van Varenrouwmug bij 22° Celcius

Eistadium	4 - 6 dagen
4 verschillende larvestadia	10 - 14 dagen
Popstadium	4 - 6 dagen
Volwassenstadium	8 - 10 dagen
waarvan: eileggend	7 dagen

Levenscyclus - Tekening: Gerda van den Berg

De professionele kweker

Professionele varenvermeerders kunnen veel last hebben van de varenrouwmug. Vooral in de tijd dat het buiten kouder wordt, is de druk van de larven groot. Als de kweker niet alert is, ontstaat er snel schade in de zaai bakken. Op de drie volgende manieren wordt getracht de schade binnen de perken te houden.

Preventieve bestrijding

Zo schoon mogelijk werken. De muggen komen graag naar rottende plantendelen om te eten en om hun eieren te leggen. Dus worden plantenresten in en bij de zaai bakken weggehaald. De grond wordt ontsmet door verhitting of stomen (1 uur op 100° Celsius), zodat de grond zelf ook schoon is bij de start. Ook wordt het fust zoveel mogelijk ontsmet. Voordat er gezaaid wordt, wordt de zaaitray preventief aangegoten met een chemisch middel verkrijgbaar bij de vakhandel. Dit middel heeft geen invloed op eventueel later te gebruiken natuurlijke vijanden.

Bestrijding met natuurlijke vijanden

Tijdens de teelt wordt er gebruik gemaakt van 2 biologische middelen: nematoden en mijten. Nematoden zijn een soort aaltjes die de larven van de varenrouwmug aanvreten en doden. Nematoden bestrijden alleen de ondergronds levende larven. De voorkeur hebben mijten want deze werken niet alleen ondergronds maar vallen ook de muggen aan, zodat de bestrijding van 2 kanten gebeurt. Nadeel is dat deze mijten dusdanig actief rondlopen, zodat het ook mogelijk is dat ze weglopen en daar zijn ze eigenlijk te duur voor.

Chemische bestrijding

Mochten deze beide bestrijdingsmethoden niet werken dan kan er gebruik gemaakt worden van de chemische middelen die er nog op de markt verkrijgbaar zijn. In de loop van de tijd zijn veel middelen verboden en een echt goed middel is er niet meer, dus is het zoeken naar een middel dat wel resultaat oplevert.

De amateurkweker

Ook in onze (kleine) varenkweken richten de larven veel schade aan als de muggen eenmaal toegang daartoe hebben verkregen. Zoals eerder beschreven, eten de larven levende delen van de plant bij afwezigheid van schimmels en organisch materiaal. Schimmels bestrijden we in onze kweekbakken zoveel mogelijk en zodoende staan in onze kweken alleen de prothallia en de jonge varens die zich daaruit ontwikkelen.

Ik heb helaas af en toe vervelende ervaringen met de varenrouwmug. Ik zaai mijn sporen in doosjes die geheel gesloten zijn. Hier hebben de muggen geen kans, tenzij er toch een gaatje te vinden is. Ik heb dit al vaker mee gemaakt: de muggen vinden de toegang en schade is er vervolgens altijd. De prothallia worden los gegeten van de bodem, zodat met even schudden de prothallia in één hoek van de kweekbak liggen. De larven richten de schade aan door de kleine ééncellige worteltjes (rhizoiden) waarmee het prothallium zich vastzet aan te vreten.

Ook het moment dat ik kluitjes ontwikkelende prothallia, met beginnende jonge plantjes, overzet in vensterbankkasjes, is een riskant moment. Ik krijg de vensterbankkasjes vaak niet 100% dicht en dan vinden de muggen zeker de toegang. Als het gaat om al ontwikkelde varentjes is de schade nooit groot bij een kolonisatie door muggen, maar als ik om de een of andere reden vooral een groot deel prothallia overplant ontstaat er schade.

Voorkomen

Om besmetting te voorkomen is het van belang om het binnendringen van muggen te voorkomen. Hou de kweken zoveel mogelijk gesloten. Zeker prothallia zijn kwetsbaar. Jonge varens met eerste blaadjes lijken al minder kwetsbaar. Als u de kweek wil inspecteren doe dit dan snel en sluit de kweek weer snel af. Zijn er muggen in

de buurt dan vinden ze in de kortste keren de openstaande kweek. Waarschijnlijk ruiken de mugjes die. Besmetting van kweken met varenrouwmug kan ongemerkt gebeuren en kan ook bij de amateurs relatief grote schade aanrichten. Dus constante inspectie van de kweken is belangrijk.

Geel lijmpapier kan helpen de aanwezigheid van muggen snel te verraden. Dit papier moet vlak boven de bodem geplaatst worden. Horizontaal geplaatst papier is effectiever dan verticaal geplaatst papier.

Larven bevinden zich vaak net onder het bodemoppervlak. Met schijfjes rauwe aardappel die met de open kant op de bodem liggen kunnen we de larven lokken. Inspectie van deze schijfjes kan aantonen of er larven aanwezig zijn.

Bestrijden

Als we op zoek gaan naar bestrijdingsmogelijkheden vinden we op internet een tweetal mogelijkheden: parasitaire nematoden en roofmijten. Deze twee bestrijdingsmiddelen worden ook vaak op internet aangeboden door verkopers van materiaal voor de thuishweek van cannabis. De thuishweker creëert ook uitstekende voorwaarden voor onze rouwmuggen.

Nematoden

Nematoden zijn de bekende aaltjes en zijn met het blote oog niet zichtbaar. De verschillende soorten nematoden hebben verschillende voedingsgewoontes. Parasitaire nematoden leven in symbiose met een bacterie. De nematoden zoeken de varenrouwmuglarven op en dringen deze binnen. Hier wordt de bacterie afgescheiden. De bacterie doodt de larve van de varenrouwmug. Eigenlijk is dus de nematode alleen het transportmiddel van de bacterie. In de dode larven ontstaat een nieuwe generatie nematoden die op zoek gaan naar nieuwe rouwmuglarven om ze te infecteren.

Insectparasitaire nematoden kunnen niet lang buiten een gastheer overleven. Zijn er geen prooien meer, dan sterven de nematoden. Insectparasitaire nematoden komen van origine voor in onze bodem en zijn daarom ook opgenomen in de Flora- en Faunawet als beschermde bodembewoners.

Nematoden zijn "droog" in een substraat te koop. Ze worden toegediend door ze op te lossen in water en dan uit te gieten over de zaaibakken. Groot nadeel van nematoden is dat ze het alleen goed doen bij een bepaalde

Een varenrouwmug, ongeveer 27x vergroot -
Bron: Entomology & Plant Pathology, Oklahoma State University, USA

temperatuur: bij te grote afwijkingen op deze temperatuur gaan de nematoden zelfs dood. Een ander nadeel is dat nematoden alleen ondergronds werken, bovengronds vindt er geen bestrijding van de muggen plaats, dus het eieren leggen gaat gewoon door. De hoeveelheid vraat blijft eigenlijk op hetzelfde niveau.

Wil men de nematoden toepassen dan is een voldoende vochtigheid van de bodem noodzakelijk, zodat ze zich makkelijk kunnen verplaatsen. Twee algemene nematoden die gebruikt worden zijn: *Steinernema carpocapsae* of *Steinernema feltiae*. De nematoden gaan dood als er geen larven meer aanwezig zijn.

Mijten

Behalve nematoden worden er mijten aanbevolen om varenrouwmug te bestrijden. *Hypoaspis miles* is een dergelijke kleine mijt die van rouwmuglarven leeft, maar bij gebrek aan deze larven op zoek gaat naar andere prooien: ze blijven dus ook in leven als er even weinig larven aanwezig zijn. Dit is dus een voordeel boven nematoden die specifiek op de larven zijn aangewezen en bij afwezigheid daaraan zeker sterven. Mijten worden verkocht in kleine containers met zaagsel. Dit zaagsel kan gemakkelijk over de plekken worden gestrooid waar het nodig is.♦♦♦

Fotostrip

Links: Varenrouwmuglarve - bron: growguide.wietforum.nl/index.php/Varenrouwmug

Midden: Varenrouwmug - fotografie: onbekend

Rechts: Een varenrouwmug - bron: Entomology & Plant Pathology, Oklahoma State University, USA

VARENS VOOR BINNEN EN BUITEN

Het is alweer *30 jaar* geleden dat Wim Braam begon met het telen van varens. Samen met zijn medewerkers is hij erin geslaagd EEN GOED PRODUKT te brengen, dat aan de eisen van deze tijd voldoet.

De speerpunten zijn:

- kwaliteit
- betrouwbaarheid
- service
- ruim assortiment
- goede begeleiding

VERMEERDERING VAN VARENS
DOOR SPOREN
EN WEEFSELKWEEK

Postbus 1285 • 1430 BG Aalsmeer
Kalslagerweg 10 • 1424 PM De Kwakel • Nederland
Telefoon (+31) 0297 34 01 54 • Fax (+31) 0297 34 25 35

VARENS - FERNS - FARNEN

D.J. TAS & ZONEN C.V.
Uiterweg 266-272, 1431 AV Aalsmeer
Telefoon 0297 - 324516
Fax 0297 - 327236

Varens uit een goed milieu

Grondsoorten voor rotstuinvarens

Varens voor de rotstuin stellen specifieke eisen aan hun standplaats. Dit vereist nogal wat kennis en kunde van de tuinier. Tijdens de laatste najaarsledenvergadering heeft Rens verteld over zijn ervaringen met deze bijzondere groep varens. Met verschillende grondmengsels probeert Rens zo goed als mogelijk aan de natuurlijke standplaatseisen van de diverse varensoorten te voldoen. In navolging op deze lezing, wordt in dit artikel nogmaals aandacht besteedt aan de grondmengsels waarin hij zijn varens kweekt.

Ferns for the rock garden state specific demands on their stand. This requires quite some knowledge and skill of the gardener. During the last general autumn meeting, Rens told about his experiences with this particular group of ferns. With different soil mixtures Rens tries to place the natural requirements of the various types of ferns, as well as possible. Again, in this report of his lecture, there's special attention to the soil mixtures, in which he cultivates his ferns.

Farne für den Steingarten stellen spezifische Anforderungen an ihren Standort. Dies erfordert einiges an Wissen und Können des Gärtners. Während des Jahrestreffens im vergangenen Herbst hat Rens von seinen Erfahrungen mit dieser besonderen Gruppe von Farnen erzählt. Mit verschiedenen Bodenmischungen versucht Rens so gut wie möglich den natürlichen Anforderungen der verschiedenen Farnarten zu genügen. Auch in dieser Zusammenfassung seines Vortrags liegt besondere Aufmerksamkeit auf die Bodenmischung, in der er seine Farne pflegt.

Tekst: Rens Huibers

Inleiding

In vorige uitgaven van VarenVaria heb ik het al eens gehad over kleine rotsvarens in de tuin. Ik heb er de laatste jaren veel aandacht aan geschonken om de soorten die ik verzamel zoveel mogelijk hun natuurlijke leefomstandigheden te geven. Dat je de varens in de (half)schaduw of in de volle zon plant is een keuze die je zelf kunt maken en dan maar zien wat er van komt. Zet ik de varens in een droog stapelmuurtje of plant ik ze in een iets vochtige grond?

Door dit soort praktische beslissingen ben ik er de afgelopen jaren wel achter gekomen dat het allemaal niet zomaar werkt, tenminste, voor heel veel soorten niet. Het aantal planten dat ik ben kwijt geraakt is op meer dan tien handen te tellen. Gelukkig stellen de sporen van de meeste varens die ik achter de hand houd, mij in staat om het toch steeds weer opnieuw te gaan proberen.

Cheilanthes eatonii - fotografie: Russ Kleinman

Soorten als *Cosentinia vellea*, *Notholaena standleyi*, *Cheilanthes eatonii*, *Cryptogramma crista*, *Asplenium hybridum* en b.v. *Pellaea andromedifolia* probeer ik al jaren goed op te kweken, helaas met bitter weinig resultaat. In de kweekkas gaat het nog wel goed, maar als je de planten op de - voor je gevoel - juiste plek in het beste grondmedium plant is het na één groeiseizoen weer bekeken. Vooral als in september en oktober meer regen gaat vallen dan wat de plant nog verdragen kan.

De maanden oktober tot en met maart vind ik de gevaarlijkste maanden om de planten goed te houden. Er moeten dan sowieso al een aantal maatregelen genomen worden, zoals: te veel afgevallen blad dat op de plant ligt verwijderen, bij vorst toedekken met sparrentakken en te natte omstandigheden voorkomen door b.v. afdekramen te gebruiken.

Dit zijn alleen praktische maatregelen die je kunt nemen, aan lichtintensiteit kun je weinig veranderen. Zelfs in de kweekkas is dit nogal een probleem of je moet over een lamp kunnen beschikken. Temperaturen tot -2° Celcius in de kas geven bij mij weinig tot geen problemen. Lichte vorst kan weinig kwaad, mits de planten aan de droge kant de kas ingaan en er tijdens de overwinteringsmaanden zeer spaarzaam water wordt gegeven.

Pellaea andromedifolia - fotografie: Stan Shebs (Wikipedia)

Basische mergelsteen - fotografie: Rens Huibers

Standplaats

Voor wat betreft de grondsoorten heb ik het de laatste jaren anders gedaan. Met wisselend succes, dat wel. Ik heb me verdiept in verschillende steensoorten die voor veel (rots)varens van groot belang zijn. Zo heb je natuurlijk varens die op kalksteen gedijen en andere varens die op zure elementen groeien. Door veel varenboeken te lezen kun je erachter komen welke standplaats (grondsoort, vochttoestand en zuurgraad) de plant nodig heeft om te kunnen groeien (overleven!). Goed, dat weet je dus wel een beetje. Maar wat kun je het beste gebruiken?

Ik weet wel iets over allerlei zand- en steensoorten, dat komt dikwijls terug in ons vak als hovenier. Maar een deskundige ben ik niet, het fijne eraan ontbrak (ontbreekt mij nog steeds). Zo weet ik te weinig over zuur- en hardheidsgraden, selenium en silicaatgesteenten. Vertel het me en ik kan alles!

Toch heb ik veel antwoorden gekregen door diverse mineralenboeken te lezen c.q. te bestuderen. Om hier uitgebreid over te gaan schrijven vind ik overbodig, maar ik heb er wel van geleerd. Ik wil het eenvoudig houden; gewoon vertellen wat ik de afgelopen jaren met diverse steensoorten heb gedaan. Stenen die in de handel vrij eenvoudig voor een ieder te koop of te krijgen zijn: kalkzandsteen, mergelsteen, porfier, graniet, basalt, silicium, serpentijn, lavabommen, gebroken marmer, etc.

Zo ben ik te weten gekomen dat lavasteen voor een groot gedeelte uit zure elementen bestaat. Granietsteen, verkrijgbaar in veel soorten, is ook een zure steensoort, maar wel keihard. Basalt (*Asplenium*-soorten op de dijken langs het IJsselmeer!), kalksteen en serpentijn zijn weer basisch.

Met deze theoretische kennis ben ik dus meer en meer aan de slag gegaan. Er vanuit gaande dat de varens van nature op zure, neutrale of op basische grond groeien (volgens de boeken) heb ik hiervoor diverse mengsels gemaakt.

Grondmengsels

De grondmengsels die ik maak en gebruik zijn:

Voor kalkminnende varens

- 3 delen in brokjes geslagen tuf- of kalksteen of/en basaltsteen
- 1 deel bemeste potgrond
- 1 deel klei- of leemachtige grond
- 1 deel gewassen brekerszand

Voor zuurminnende varens

- 2 delen in stukjes geslagen lavasteen of graniet (Portugees, Zweeds, het maakt niet uit)
- 1 deel bemeste potgrond
- 1 deel fijngemaakt tuinturf
- 1 deel klei- of leemachtige grond
- 1 deel gewassen brekerszand

Voor varens die op serpentijngrond groeien

- 2 delen stukgeslagen serpentijnsteentjes
- 1 deel bemeste potgrond
- 2 delen klei- of leemachtige grond
- 1 deel gewassen brekerszand

Voor varens van neutrale gronden

- 1 deel fijngemaakt tuinturf
- 3 delen bemeste potgrond
- 2 delen klei- of leemachtige grond

Cheilanthes lendigera - fotografie: Stan Shebs, Wikimedia Commons

Lavabom - fotografie: Maarten Japink

Toepassing

De makkelijkste manier die ik de laatste jaren toepas, is de varens vanaf de tweede verspening gewoon in de pot met het voor de plant geschikte medium te laten groeien. De potjes worden dan in de volle grond ingegraven met de rand net boven het aardoppervlak. Deze manier van opkweken en instandhouden geeft het beste resultaat.

Op deze manier, met grondsoorten in potjes, heb ik tot nu toe de beste resultaten geboekt, wat natuurlijk niet wegneemt dat er ook wel eens wat mis gaat met het opkweken (b.v. teveel of te weinig water gegeven).

Nadelen:

- je kunt de aldus opgekweekte varens niet gemakkelijk tussen stenen planten (potje zit in de weg)
- wortels groeien snel door de gaatjes in de onderkant van het potje, waardoor te weinig wortelvorming in de pot ontstaat.

Voordelen:

- kwetsbare soorten kunnen voordat het najaar/winter wordt, gemakkelijk opgenomen worden en onder voor de plant goede omstandigheden overgehouden worden.
- overpotten in grotere containers gaat gemakkelijk, de kluit gaat niet stuk.
- het delen van de plant is eenvoudig

Maar zoals ik al eerder heb aangegeven, moet u voor veel soorten ook beschermende maatregelen treffen (weersinvloeden). Toch, als u het op de container-manier doet, kunt u mijn inziens optimaal van uw (rots-) tuinvarens genieten. En als u het probeert met vollegrond mengsels (dus zonder pot) tussen de stenen, etages, verhogingen, etc. hou er dan rekening mee dat grond kan uitspoelen c. q. wegspoelen. Grondomwoelingen van wormen, muizen, o.i.d. kunnen de planten ook schade toebrengen.

Nawoord

Een praktisch feit is wel dat in mijn tuin, op plaatsen waar mergelkalkblokken letterlijk verbrokken door weersomstandigheden en zich mengen met de leemachtige tuingrond, er een enorme scala aan varensorten spontaan opkomt. Zowel zuurminnende als neutraal of basisch groeiende soorten vestigen zich vanzelf op dit mengsel. O.a. diverse *Adiantums*, *Aspleniums*, *Cyrtomiums*, *Osmunda's*(!) en *Onoclea*. Dus wie ben ik om te zeggen hoe u het moet doen?

Ik hoop dat er mensen binnen de vereniging zijn die andere praktische ervaringen hebben opgedaan en het mij eventueel willen laten weten. Bovendien ben ik er zeker van dat er onder ons kritische geluiden te horen zijn naar aanleiding van dit stukje over steensoorten. Laat het me weten, we kunnen er alleen maar wijzer van worden.●●●

Graniet - fotografie: Maarten Japink

N.b. *Het steekt me toch nog steeds dat ik in het verleden in het bezit ben geweest van diverse soorten welke ik kwijtgeraakt ben en tot nu toe nergens meer heb kunnen bemachtigen. Dus bij deze: Wie in het bezit is van *Pellaea calomelanos*, *Mildella intramarginalis*, *Cheilanthes lendigera*, *Bommeria hispida*, *Pentagramma triangularis*, mag ik misschien...*

Fotostrip

Links: *Cheilanthes eatonii* - fotografie: Russ Kleinman, Western New Mexico University Department of Natural Sciences and the Dale A. Zimmerman Herbarium

Midden: *Notholaena standleyi* - fotografie: Michael J. Plagens, Wikimedia Commons

Rechts: *Cosentinia vellea* - fotografie: Nanosanchez, Wikimedia Commons

Kwekerij 'De Hessenhof'

Zo'n 1100 veelal ongewone vaste planten, siergrassen en varens, uit binnen-en buitenland voor U verzameld en opgekweekt.

elke donderdag, vrijdag en zaterdag geopend.
Plantenlijst € 2,50 op giro 5183380

Hessenweg 41, 6718 TC Ede
tel. 0318-617334

Uit andere bladen

De vereniging wisselt haar tijdschrift uit met een aantal buitenlandse varenverenigingen, zoals de "British Pteridological Society"(BPS) en "The American Fern Society" (AFS). Ook van de Duitse groep "Fachgruppe Farne" krijgen we een tijdschrift. In VarenVaria publiceren we een korte samenvatting van de belangrijkste artikelen. Heeft u belangstelling voor één van de besproken artikelen en bent u lid van de Nederlandse Varenvereniging dan kunt u een kopie van het artikel opvragen bij onze secretaris. Op de ledenvergaderingen liggen de buitenlandse bladen ter inzage.

Pteridologist

Dit keer een uitgebreide inhoudsopgave van de belangrijkste artikelen uit de 25e editie van de Pteridologist van de Britse Varenvereniging. Een jubileum uitgave en dus ook extra dik, 145 pagina's in full colour. De Pteridologist komt eenmaal per jaar uit en is het niet wetenschappelijk inhoudelijke tijdschrift van de BPS.

Tekst: Harry Roskam

De 25e Pteridologist bevat de volgende artikelen:

- Een stobbentuin op Vashon eiland nabij Seattle USA. Een verhaal over de aanleg van een grote stobbetuin met varens.

- Mauchline varenspullen

Mauchline is een naam voor kleine houten spulletjes, zoals haarborstel en spiegelsets, kaptafeltjes, kastjes, vaasjes, pennendoosjes, enz, voorzien van een beschildering (spattechniek) van varenbladeren op een zwarte achtergrond en daarna afgelakt. Ze werden voornamelijk in Schotland gemaakt.

- De varens van Réunion.

Verslag van een BPS excursie naar Réunion, dat ten oosten van Madagaskar ligt. Een beschrijving van de varenvondsten en het landschap.

- A fern by any other name.

Een verhaal over de interpretatie van plantennamen. In dit geval varennamen in antieke boeken, voordat de systematische latijnse namen via Linnaeus algemeen ingang vonden.

- Tree-fern Newsletter No. 15

- Verslag van een onderzoek naar de winterhardheid van boomvarens

- Broedbollen op boomvarens

- De komst van boomvarens van het eiland Gough naar Schotland. Gough Island ligt op het zuidelijk halfrond, middenin de Atlantische Oceaan.

- Varens kweken in een veranderend klimaat.

De titel spreekt voor zich. Welke nieuwe soorten kunnen we hier laten groeien met winters die steeds warmer worden. Zeer veel nieuwe soorten passeren de revue die ons uitdagen het eens te proberen.

- Nieuwe varenintroductions van de Fibrex-kwekerij.

Met name nieuwe variaties van Naaldvarens (*Polystichum*) en Tongvaren (*Asplenium scolopendrium*) worden hier aangekondigd.

- Varens die met mieren leven.

Een verhaal over het houden van varens van het geslacht *Lecanopteris*.

- Een Siberische zomer.

Verslag van een BPS-excursie naar Siberie met vele varenvondsten.

Annex een artikel met notities over Altaian varens, waaronder diverse soorten van *Woodsia*, *Lepisorus*, *Camptosorus* en *Asplenium*. - Noot van de redactie: Altaj is een gebergte in Zuid-Siberië.

- Varens van de Galapagos Eilanden.

- Een nationale collectie van Tongvaren (*Asplenium scolopendrium*) varianten.

Ook wij willen dit soort collecties voor Nederland aanleggen. Dit is een voorbeeld. Wie neemt deze soort in zijn/haar tuin voor zijn/haar rekening?

- En nog vele kleinere artikelen over varenvondsten, varentuinen, enz.

Lecanopteris spec. - fotografie: Michael Wallitis

Varens op een muurtje, achter een huis, aan de Oude Gracht in Alkmaar.

Tekst: Servaas Koster

Laatst werd ik door iemand gevraagd, of ik met hem naar het huis van zijn dochter in Alkmaar wilde komen kijken. Want er zouden daar varentjes op een oud muurtje in de tuin achter het huis groeien. Maar voordat we bij het huis aan de Oude Gracht aankwamen moesten we over een aantal oude bruggetjes. Nog onderweg, gelijk bij het eerste bruggetje was het al raak.

Op de noordwestkant, tussen de voegen groeide volop Muurvaren (*Asplenium ruta-muraria*). Op de zuidoost kant stond ook wel wat, maar beduidend minder. Bij het volgende bruggetje was het wederom raak, máár daar groeide op de westkant één exemplaar Zwartsteel (*Asplenium adiantum-nigrum*) en Gewone eikvaren (*Polypodium vulgare*). Op een andere kademuur stond volop Muurpeper (*Sedum acre*).

Nu naar het muurtje achter het huis aan de Oude Gracht; eerst nog even snel aan de kade voor het huis gekeken, weer volop varens: Gewone eikvaren en Mannetjesvaren (*Dryopteris filix-mas*). Bij het huis aangekomen, moest-

en we eerst naar binnen om vervolgens achter het huis op een heel schaduwrijk binnenplaatsje uit te komen. Net als bij een hofje viel al het stadsgeluid weg. Daar zie ik twee grote Zachte naaldvarens (*Polystichum setiferum*) staan, elk wel van één meter hoog en één meter in doorsnee, tussen de hortensia's en een Japanse vingerplant (*Fatsia japonica*). Van die planten waar wij alleen maar van durven te dromen in onze tuin. De planten nog eens goed van dichtbij bekeken en gelijk wolken varens sporen naar binnen gesnoven: het hele plaatsje was één wolk sporen.

Toen eindelijk mijn ogen op het muurtje gericht, waar we eigenlijk voor kwamen. Daar groeiden geen Muurvarens, maar daar groeiden zaailingen van de twee varens ervoor in de grond. Ze groeiden daar in de muur tussen de voegen, waar ze weinig ruimte hadden, zodat ze nooit zo groot zullen worden als de twee ouder exemplaren.

Mijn plannen zijn, om nog eens te kijken op de oude bruggetjes en kademuurtjes van Alkmaar, wellicht dat er nog meer speciale varens voorkomen.♦♦♦

Zachte naaldvaren (*Polystichum setiferum*) - fotografie: Servaas Koster

TNT Post
Port betaald

Indien onbestelbaar retour: Marquette 67, 8219 AP Lelystad

Mannetjesvaren (Dryopteris filix-mas) - fotografie: Bert Vonk

Activiteiten agenda 2010

zaterdag 24 April

Voorjaars ledenvergadering

Locatie: Arboretum Oudenbosch

zaterdag 8 Mei

Voorjaarsmarkt in de Hortus van Leiden

Hier staan we met een stand van de Nederlandse Varenvereniging

zondag 9 Mei

Voorjaarsmarkt in Arboretum Trompenburg

Hier staan we met een stand van de Nederlandse Varenvereniging

zaterdag 22 Mei

Excursie Landgoed "De Haar" in Amersfoort

18 -20 Juni

Meerdaagse excursie naar Duitsland.

Samen met de Duitse Farngruppe naar Chemnitz en omgeving.

zaterdag 10 Juli

Tuinbezoek bij Harry Roskam (Soest)

eventueel met wandeling

zondag 29 Augustus

Excursie Veenhuizen/ Fochteloërveen

zaterdag 25 September

Najaarsledenvergadering

Locatie: wordt nog gezocht!

Heeft u ideeën? Laat het ons weten

Nederlandse
varenvereniging

